
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ПРИХОДЬКО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, доктор фізико-математичних наук, професор, провідний науковий співробітник Наукового фізико-технологічного центру МОН і НАН України

ПРИХОДЬКО НАДІЯ ІВАНІВНА, кандидат економічних наук, директор Харківської філії Українського державного університету економіки і фінансів

Проаналізовано пріоритетний характер інтелектуального капіталу у розвитку сучасного суспільства, нації та держави, зокрема у відродженні економіки України; створенні незалежної та стабільної держави. Висвітлено важливість проведення своєчасних інновацій в науку, освіту та культуру. Зазначеній проблемі присвячено чимало публікацій, наприклад [1-6].

Відомо, що основними **напрямами проявів інтелектуального капіталу є наука, освіта та культура**. Зупинимося на аналізі цієї важливої сфери людської діяльності, її особливостей та ролі у сучасному суспільстві. Спробуємо розібратися, що відбувалося у суспільстві в останні роки, починаючи з того часу, коли розпався Радянський Союз. Україна стала незалежною, але в одну мить опинилася у стані глибокої економічної кризи. Були розірвані основні економічні зв'язки з країнами колишнього Союзу, а з багатьма іншими країнами світу ще не були достатньо налагоджені. Ще однією з головних причин такого становища став занадто різкий перехід від жорстокої командно-адміністративної системи господарювання до нової системи вільних ринкових відносин з елементами приватизації. Незабаром цей перехід негативно позначився на соціально-економічній сфері суспільства. Це, як результат, привело до зниження життєвого рівня більшості верств населення, особливо тих, які працювали в бюджетній сфері, та збагачення незначної частки суспільства, які змогли - і були вже готовими - пристосуватися до нових економічних умов. Реформи, що відбулися, головною своєю метою вважали відродження так званого середнього класу. Але, як кажуть: хотіли як краще, а вийшло, як завжди.

Однією з важливих обставин кризи була і залишається недооцінка владою ролі та значення інтелектуального потенціалу народу України. Таке ставлення влади призвело до подальшого занепаду науки, освіти та культури, які і є основними сферами застосування інтелектуального потенціалу.

Сучасне суспільне виробництво, на нашу думку, можна поділити на дві основні сфери – власно матеріальну та власно духовну. На відміну від змін в економіці, що стали результатом технологічних революцій, зміни у духовній сфері, зокрема за рахунок новітніх інформаційних технологій, дають значне зростання інтелектуальних можливостей людини. Результатом цієї діяльності є зміна самого процесу суспільного виробництва. У сферу власного духовного виробництва, в першу чергу, необхідно віднести освіту, науку та культуру. З часом роль та значення інтелектуальної праці в сучасному суспільстві зростає. Слід констатувати, що інтелектуальні можливості людини, рівень його духовного багатства визначають ступінь розвитку того чи іншого суспільства. Дійсними цілями людського прогресу є удосконалення самої людини, розвиток її розумових здібностей, моральних основ життя особистості, як індивіда. Таким чином, у процесі економічного відродження країни інтелектуальний капітал став майже головним чинником, що визначає ступінь розвитку

суспільства. Якщо ми будемо продовжувати нехтувати цими пріоритетними напрямками розвитку суспільства, не вкладати як державний так і недержавний капітал в інтелектуальний потенціал людини і фінансувати науку, освіту та культуру за залишковим принципом, то швидко побачимо, та вже й бачимо, ціну своєї неосвіченості. Всі ці дії вже через короткий час призведуть до того, що ми опинимося на узбіччі людського процесу.

Таким чином, можна сформулювати **основне положення** щодо важливості ролі інтелектуального капіталу в житті людини та суспільства: **„Без розвитку наукових досліджень і сучасних новітніх технологій, без досягнення високого рівня освіченості та культури, без розширення сфери соціальних і політико-правових послуг не можна створити незалежну економічно заможну та стабільну державу”**.

Дійсно, інтелектуальний капітал має фундаментальне значення для основних етапів сучасного суспільного виробництва. Так в наш час неможливо розвивати промисловість, сільське господарство, новітні інформаційні технології, медицину, будувати та удосконалювати правову і політичну систему держави без відповідних висококваліфікованих кадрів, наукових розробок і технологій в усіх вищезазначених галузях. Тому необхідно, щоб розвиток науки, освіти і культури носив випереджальний, пріоритетний характер для забезпечення розвитку інших складових суспільного виробництва. Для цього край необхідне своєчасне вкладання фінансових ресурсів в науку, освіту та культуру, що є важливою передумовою економічних перетворень у країні.

Ось основне положення, яке сформульовано вище, підтверджується багатьма історичними прикладами успішного розвитку країн (США, Японія, ФРН, Франція та інші), які наріжним каменем державних і національних пріоритетів поставили сучасну науку, розвинуту систему освіти та нетлінні цінності духовної культури. Відзначимо, що приблизно років двісті тому Фрідріх Енгельс казав, що суспільство не може бути вільним, якщо не визволить кожен окрему людину. Ці слова можна було б взяти епіграфом до Всесвітньої декларації прав людини.

Можна нескінченно наводити приклади із господарського та політичного життя держав, які презентують сучасне суспільство та на власному досвіді доводять фундаментальність, кардинальність цього положення відносно усіх проблем науки, освіти та культури. Вся історія людства показує, що головними життєвими цінностями кращі представники людства в усі часи визнавали знання, науку, істину, мудрість, справжню освіченість. Ці пріоритети ніколи не підводили, не обманювали сподівань, і нема жодних підстав говорити, що в наш час хтось свідомо захотів би змінити ці орієнтири. Актуальність цих принципів сьогодні тільки підтверджує їх нетлінність та цінність. Наведемо ще один аргумент на користь органічної залежності прогресу суспільства і держави від ступеню розвитку духовної сфери – це нерозривна єдність цілей та засобів. Тільки за допомогою науки та шляхом передачі знань і культури можна сформувати у сучасної людини дійсну шкалу життєвих цінностей, затвердити в суспільстві вічні ідеали людства – цінність знання, освіти та гуманізму. Сформулюємо конкретні шляхи впровадження цих цінностей у нашу сучасну повсякденну практику. Без цього ідеали залишаться тільки благими намірами без усяких шансів на сприймання їх людьми, отже, на їх здійснення й використання. Ця проблема є достатньо глибокою, але можна вказати ряд умов, які, на наш погляд, необхідні для її вирішення.

По-перше, можливість використання передових досягнень сучасної науки. Однак не кожен, як засвідчує багаторічний досвід, використовує такий тезис як, „навчання світло, а невігластво – п'ятьма», переважна більшість не може, а іноді не хоче, керуватися цим гаслом постійно у вчинках та під час прийняття своїх рішень. Така, мабуть, логіка та психологія нашого повсякденного життя, постійного роздвоєння між теорією й практикою, навчанням і життям. Коли ми беремося за конкретні справи, то часто задовольняємося своєю миттєвою компетентністю, не прагнемо її розширити за рахунок нових, невідомих нам знань.

Досить легко сказати собі: мені відомо все те, що треба знати, для того, щоб зробити це. І таку спокусу самовпевненості, всезнання людині доводиться долати кожен раз на різних

рівнях суспільного устрою, не завжди і не кожному вдається це витримати. А як відомо, без цього важко сподіватися на будь-який значний успіх. Хоча навряд чи можна дати для відтворення цих пріоритетів вичерпні конкретні рекомендації, якщо бути послідовним, а не ставати на шлях легковірних, недостатньо обґрунтованих відповідей і порад. Але можна однозначно стверджувати, що без постійного використання запасу відповідних наукових знань, розширення власного кругозору, без суворого наукового підходу нам ніколи не подолати психології спокуси всезнайства. А це, в свою чергу, може привести до неосвіченості, і ніколи не затвердить у свідомості окремої людини, ні в суспільстві, ні в державі пріоритетів науки, освіти та культури. На наш погляд, для цього необхідні передусім такі науки як психологія, соціологія, педагогіка, історія, а також точні природознавчі науки – математика, фізика, хімія, біологія тощо.

На цей час ще збереглася можливість використання величезних розробок для реалізації головної мети розвитку країни – стати заможною, незалежною, самостійною європейською державою. Сама дійсність ставить задачі перед суспільством та державою, а вони можуть бути як безпосередніми, так і побічними щодо до мети країни.

По-друге, доцільно удосконалити програми комплексних наукових досліджень, які забезпечують втілення в практику суспільного життя і державної діяльності пріоритети інтелектуального капіталу – знань, освіти та культури. Безперервний зв'язок його складових частин: науки як сукупності виробництва знань і освіти та культури як їх розповсюдження, забезпечує найбільшу ефективність як наукових досліджень так і процесу навчання в учбових закладах.

На цей час зроблені перші кроки для того, щоб зламати перепони між академічною, галузевою наукою та системою освіти.

Наступною базовою умовою для втілення у життя основного положення, сформульованого вище, є активна діяльність людей, які розуміють першочергову важливість інтелектуального капіталу і здатні істотно впливати на суспільне і державне життя. Мова йде про людей, робітників інтелектуальної праці, які зайняті в науці, освіті та культурі; їх інтереси тісно пов'язані зі ставленням суспільства до інтелектуальної праці, культури взагалі. Для такого типу робітників ідеї духовних пріоритетів близькі й прийнятні.

Крім того, свою частку у процес відродження України можуть внести люди інтелектуальної праці з числа політичних функціонерів та чиновників, зокрема, робітники сфери управління наукою, освітою та культурою, бо вони знаходяться у важелів управління та розвитку цих пріоритетних напрямків інтелектуального капіталу.

Науково-педагогічна громадськість разом з органами самоврядування виступають більш авторитетним підрозділом, ніж звичайний урядовець. Тому їм (рада ректорів ВНЗ, академії за фахом, різного роду асоціації вчителів тощо) легше домагатися якісної результативності – підтримки розвитку вище зазначених напрямків інтелекту в суспільстві.

По-третє, необхідно дати відповідь на запитання: чи реально сьогодні в нашій державі захистити науку, освіту та культуру від агресії неосвіченості та невігластва в їх сучасних проявах?

Сформулюємо питання інакше. Чи може наше суспільство активно та діяльно протистояти неосвіченості, сприяти формуванню нового типу державної інтелектуальної еліти? На жаль, пересічний громадянин ще знаходиться на рівні інтересів власного споживацького кошика. Він турбується за майбутнє своєї родини загалом, але не ототожнює його з майбутнім свого народу. Внаслідок цього, неохоче підтримує довгострокове достатнє фінансування науки, освіти та культури, яке треба свідомо проводити за рахунок сьогоднішніх потреб розвитку економіки. Він не сподівається, що в майбутньому це обов'язково принесе йому дивіденди, а державі – поліпшення економіки. Тому сучасне українське суспільство, не може вважатися дійсно громадянським і освіченим. Скільки разів у минулому держава ошукувала своїх мешканців, та й сьогодні - хоча й обіцяла - не повертає фактично привласнені нею особисті вклади громадян в ощадні банки. До речі, якщо б почали

приватизацію тоді, коли у населення була достатня частка коштів держави, то кожен, дійсно, став би власником гідної частини державних багатств, а не нікчемного ваучера.

Не ментальність людини винна в тому що відбувається сьогодні, а саме життя останніх десятиліть привчило пересічного громадянина думати про свій миттєвий зиск, а не про завтрашній день; виховало його не найкращим чином.

Висвітлена роль та значення основних напрямків інтелектуального капіталу – науки, освіти та культури. Сформульовано основне положення щодо його важливості в житті людини та суспільства.

Література.

1. Задорожний Г.В. Социальная экономика в новой картине реальности // Социальная экономика. – 2005, № 1-2. – С. 29-46.
2. Тютюнникова С.В., Перепелица Н.В. Актуализация духовной составляющей человеческого капитала в современных условиях // Социальная экономика. – 2005, № 1-2. – С. 47-63.
3. Чеснокова Н.В. Инновационная государственная политика: объективная необходимость и некоторые аспекты формирования // Физическая инженерия поверхности. - 2003, том 1, № 3-4. - С. 352-360.
4. Болонський процес: Документи / Укладачі З.І. Тимошенко, А.М. Греков, Ю.А. Гапон, Ю.І. Палеха. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 169 с.
5. Болонський процес: Нормативно-правові документи / Укладачі З.І. Тимошенко, А.М. Греков, Ю.А. Гапон, Ю.І. Палеха. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 102 с.
6. Тарапов И.Е. Интеллектуальный труд, наука и образование. Кризис в Украине. – Харьков: «ФОЛИО», 1994. – 176 с.

Надійшла до редакції 22.04.2006

© Приходько В.І., Приходько Н.І., 2006